

İNSAN PROBLEMLERİNE KUR'ÂNÎ ÇÖZÜMLERİ

Yeryüzünün en mükemmel varlığı olarak yaratılan insan, pek çok şeye de muhtaç bir yapıya sahiptir. O, kendisine verilen ve aynı zamanda büyük bir kıymeti hâiz olan aklıyla her zaman ve her şeyi bilme keyfiyetinden uzaktır. Öteden beri aklın her şeyi çözüp-çözemeyeceği konusu tartışılmışsa da, umûmi kanâat onun, her zaman için doğruyu bulamayacağı merkezinde olmuştur. Onun bu özelliğinden dolayıdır ki, Yüce Yaratıcı, insanlığın başlangıcından itibaren farklı dönemlerde peygamberler ve peygamberlerin uygulayacakları prensipleri ihtiva eden kitaplar göndermiş, böylelikle insanlar, dünya ve ukbâ saâdetini en mükemmel şekilde elde etme imkânına kavuşmuşlardır.

Bir mamulü en iyi bilen onu yapandır. İnsanı yaratan ve ona insanlık vasıflarını veren Yaratıcının, en ince noktasına kadar onun ihtiyaçlarını da bilmesi gâyet normaldir ve doğal olan da böyle olmasıdır. İnsanın sonsuz ihtiyaçları, ebede kadar giden istekleri, çözümsüz gibi gözükken problemleri vardır. İnsanın iki cihan saâdetinin yol göstericiliğini yapan Kur'ân-ı Kerîm'dir. Saâdet ve mutluluğun anahtarı ondadır. O, her yerde karşımıza çıkıp bizleri hayret ve şaşkınlıklara götüren problemlerimizi çözüme kavuşturup halletmeseydi, bütün bu bilinmezler karşısında şaşırarak ve ne yapacağımızı bilemez hale gelecektik. Kur'ân öyle bir ışık kaynağıdır ki, kendisine gönül verip arkasında gidenlerin ruhlarında hürriyet düşüncesi, adâlet anlayışı, kardeşlik ruhu ve başkaları için yaşama arzusunu uyandırmış, etten-kemikten varlıklara melekleşme yolunu öğretmiş, onlara her iki dünyada mutluluğa götürecek yolları göstermiş ve kapılar açmıştır. Kur'ân, insana dünyada yükselmenin bütün yollarını göstermiş ve böylece onun, insan-ı kâmil olma çizgisini yakalamasını istemiştir.

Kur'ân, insana insanca yaşamayı öğretir. Bu dünyada yaşarken, insanın kendisiyle, ailesiyle, içinde bulunduğu toplumla iyi münasebetler içinde bulunmasını, böylelikle huzurlu bir yaşam geçirmesini ve öldükten sonraki hayatını da unutmamasını tembih eder. Dolayısıyla her insanın önüne çıkması muhtemel, gündelik hayatta başlarına gelen problemleri en iyi bir şekilde çözmek için anahtarlar önerir. Önemli olan Kur'ân'ın bu anahtarlarını kullanıp, içindeki hazineleri insanlığa sunmaktır. Başlangıçtan günümüze Kur'ân'la meşgul olan herkes bu anlamda insanların meselelerine cevaplar aramış ve çözüm yolları bulmaya çalışmıştır. Ancak Kur'ân, evrensel bir kitap olduğu için, her dönemdeki insanın ihtiyacına göre yeniden ele alınmalı, incelenmeli ve tefsir edilmelidir. O, insanın ihtiyaç hissedeceği hiçbir şeyi eksik bırakmamış, en önemlisinden, daha az önemlisine kadar her şeyi ele almış ve en güzelini insanlara sunmuştur. Kısacası düşünen, anlayan, ve kavrayabilen için Kur'ân'da her şey vardır dersek mübâlağa etmiş olmayız. Meselâ inançla ilgili hususlar, insanın aslâ vazgeçemeyeceği şeylerdir. Bununla ilgili Kur'ân-ı Kerim'de teferruatlı prensipler konulmuş, Yaratıcı'nın isimleri ve sıfatları genişçe ele alınmıştır. 2 Ayrıca ibâdete yalnızca Allah'ın lâyük

---

olduğu vurgulanmış, 3 meleklerle, peygamberlere ve indirilen kitaplara inanma emredilmiştir, 4 öldükten sonra dirilme, insanın dünyadayken yaptıklarından hesaba çekilip mutlaka karşılığını göreceği bildirilmiştir. 5 Namaz, oruç, zekât, hacc gibi ibadetlerle ilgili esaslar belirtilmiş, insanların yaşantılarında ihtiyaç hissedecekleri kurallar konmuştur. Bu cümleden olarak helâl-haram olan şeyler belirtilmiş, 6 alış-verişlerdeki esaslar üzerinde durulmuş, 7 yetimler ve onların vâsileriyle ilgili hükümler belirtilmiş, 8 evlilik, mehir, boşanma, nafaka, iddet, süt emzirme gibi konular dile getirilmiştir. Bazı suçlara uygulanacak olan cezâlar açıklanmış, kasden adam öldürmede uygulanacak kısas cezâsı, 9 hatâen öldürmedeki cezâ, 10 yol kesenlere verilecek cezâ, 11 hırsızlık cezâsı, 12 zina cezası, 13 iffetli kadınlara zina isnadı cezası 14 gibi müeyyideler konulmuştur. İnsanların arası bozulduğunda takip edecekleri yol belirtilmiş, 15 âilevî problemlerle ilgili çözüm yolları sunulmuş, 16 müslümanların gayr-ı müslimlerle münasebetlerindeki kurallar, sulh anındaki münasebetler, 17 savaş esnasındaki münasebetler, 18 devamlı olarak savaşa karşı hazırlıklı olma, 19 düşmanla karşı karşıya gelince çekinmeme, onlardan kaçmama, 20 müste'men(mülteci)in durumu, 21 savaş esirlerine uygulanacak muâmele, 22 antlaşma hükümleri23 gibi şeyler üzerinde durulmuştur.

Ayrıca akrabalara nasıl davranılacağı, 24 kötülüğün iyilikle savılacağı, 25 affetmenin güzel bir haslet olduğu, 26 doğruluğa teşvik, 27 emânete saygılı olma, 28 adâlete teşvik, 29 mütevâzi olup, kibir ve çalımdan kaçınma, 30 alay etmenin ve lâkap takmanın hoş bir şey olmadığı, 31 sû-i zandan, gıybetten ve tecessüsten kaçınma, 32 başkalarının evlerinin gizliliklerine saygı, oraya girerken dikkat edilmesi gerekli olan prensipler, 33 kadınların namuslarına göstermeleri gereken ehemmiyet, 34 misafirlikle ilgili kurallar 35 gibi pek çok konu ele alınmıştır. Kısaca söylemek gerekirse Kur'ân, çok geniş bir konu çeşitliliğine sahiptir. İşlenen bütün konular, insanların yaşamlarında şu veya bu ölçüde mutlaka önlerine çıkacak meseleler özelliğine sahiptir. Dolayısıyla insanların, ihtiyaç duyacakları çözümler noktasında Kur'ân'dan müstağnî kalmaları mümkün değildir.

İşte bu bildiride son asrın büyük âlimlerinden [Bedüzzaman Said Nursî](#)'nin Kur'ân-ı Kerîm'den insanların problemlerine getirmiş olduğu çözümler üzerinde durmaya gayret edeceğiz. Ancak hemen şunu belirtelim ki, bu sınırlı bildiride bu çözümlerin hepsini saymak imkânsızdır. Zira eserlerinde ele aldığı konuların hepsini Kur'ân'ın herhangi bir âyetiyle telif etmek mümkündür. Yani o, bütün problemlere çözümler getirirken en geniş anlamda Kur'ân'dan istifade etmiş ve gerçekleri bu doğrultuda ortaya koymuştur. Onun bu konudaki şu veciz sözü de bunun bir göstergesidir:

"Elde Kur'ân gibi bir mûcize-i bâki varken, başka bürhan aramak aklıma zâit görünür. Elde Kur'ân gibi bir bürhân-ı hakikat varken, münkirleri ilzam için gönlüme sıklet mi gelir?"

36 Biz de bu bildiride Saîd Nursî'nin insanların bazı sosyal problemleriyle ilgili olarak ele alıp sunduğu çözümleri inceleyeceğiz. Evvelâ, insanların hayatlarında mutlaka karşılaştıkları gıybet ve hased meselesini ele alıp, daha sonra, toplumsal hayatın

---

katmanlarını teşkil eden çocukların, gençlerin ve ihtiyarların problemlerine getirdiği çözümler üzerinde duracağız.

1. GIYBET

Bir kişinin ayıp ve kusurunu o yokken arkasından söylemek 37 şekilde tarif edilen gıybet, ferdi ve cemiyeti zehirleyen bir zehir ve ruh hastalığıdır. İnsan, yüce bir varlıktır. Allah'ın yeryüzünde değer verdiği ve bütün canlılardan üstün kıldığı bir konumdadır. İnsanın bizzat kendisi değerli olduğu gibi, şânı, şerefi ve haysiyeti de değerli ve üstündür. Hangi şekilde olursa olsun, onun tahkir edilmesi, ayıplanması, kusurlarının veya duyulmasını istemediği fiillerinin sağa sola taşınması da yasaklanmıştır. Böyle bir davranış içine girilmemesi için bunu yapanlar Yüce Yaratıcı tarafından "veyl" (yazıklar olsun!) ifadesiyle kınanmıştır:

"Mal toplayıp onu tekrar tekrar sayan, insanları arkadan çekiştirip, kaş göz hareketleriyle alay edenlerin (hümeze ve lümezenin) vay haline!"³⁸

Başkalarını ayıplamamak, onların aleyhinde konuşmamak ve böylece insanların kendisinden emin olduğu bir konumda bulunmak o kadar değerli bir makam sayılmıştır ki, Hz. Peygamber, insanların Müslümanca en fazîletli olanının, insanların elinden ve dilinden emniyette bulunduğu kimse olduğunu, 39 iki çene ve iki apış arası konusunda söz verip sözünü yerine getirene cennette kefil olacağını 40 bildirmiştir. Evet Müslümanın nazarında elle yapılan tecâvüz ile gıybet, bühtan, tahkîr, tezyif gibi dil ile yapılan tecavüz ve çekiştirme arasında fark yoktur. Zira birisi onun maddi yönünü zedelemekte ise, diğeri de mânevî yönünü yıpratmaktadır. Hz. Peygamber Mi'rac'a çıktığında orada bir kavmin yanından geçerken, onların demirden tırnaklarla yüzlerini ve göğüslerini yırtıp kanattıklarını görünce, Cibril'e bunun sebebini sormuş, o da bunların, insanları çekiştiren ve onların gizliliklerini ortaya çıkaran kimseler olduğunu söylemiştir. 41

Önemine binaendir ki, Kur'ân ve sünnette gıybet üzerinde böylesine önemle durulmuş, çirkinlikleri belirtilmiş ve inananların bu kötülükten uzak durmaları istenmiştir. [Bediüzzaman Said Nursî](#), insanlardaki bu kötü sıfatın çirkinliğini Kur'ân'ın bu konuyla ilgili şu âyetini delil getirerek açıklamıştır:

"Ey iman edenler! Zannın bir çoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı büyük günahdır. Birbirinizin gizli hallerini ve kusurlarını araştırmayın. Birbirinizi gıybet de etmeyin. Sizden biri, ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? Bundan tiksiniyorsunuz. Öyleyse Allah'tan korkun. Şüphesiz ki Allah tevbeleri kabul edici ve çok merhamet edicidir."⁴²

"Sizden biri, ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı?" 43 âyetinde zemmi (gıybeti), altı derece zemmeder. Gıybetten altı derece şiddetle zecreder. Şöyle ki:

Malûmdur Âyetin başındaki hemze, sormak (âyâ) manasındadır. O sormak manası, su gibi âyetin bütün kelimelerine girer. İşte birincisi hemze ile der: (Âyâ) *sual ve cevap mahalli olan aklınız yok mu ki, bu derece çirkin bir şeyi anlamıyor?*

İkincisi: "yuhibbu = hoşlanır" lafzı ile der: *Âyâ, sevmek, nefret etmek mahalli olan kalbiniz bozulmuş mu ki, en menfur bir işi sever?*

Üçüncüsü: "Ehadüküm = sizden biri" kelimesiyle der: *Cemaâten hayatını alan hayat-ı içtimaiye ve medeniyetiniz ne olmuş ki, böyle hayatınızı zehirleyen bir ameli kabul eder?*

Dördüncüsü: "En ye'küle lahmen = etini yemekten" kelâmıyla der: *İnsaniyetiniz ne olmuş ki, böyle canavarcasına arkadaşını dişle parçalama işini yapıyorsunuz?*

Beşincisi: "Ehîhi = kardeşinin" kelimesiyle der: *Hiç rikkat-i cinsiyeniz, hiç sıla-i rahminiz yok mu ki, böyle çok cihetlerle kardeşiniz olan bir mazlumun şahs-ı manevîsini insafsızca dişliyorsunuz? Hiç aklınız yok mu ki, kendi âzanızı kendi dişinizle divane gibi ısırıyorsunuz?*

Altıncısı: "Meyten = ölü" kelâmıyla der: *Vicdanınız nerede? Fıtratınız bozulmuş mu ki, en muhterem bir halde bir kardeşine karşı, etini yemek gibi en müstekreh bir iş yapılıyor? Demek zemm ve gıybet, aklen, kalben, insaniyeten, vicdanen, fıtraten ve milliyeten mezmumdur. İşte bak! Nasıl şu âyet, îcazkârane altı mertebe gıybeti zemmetmekle i'cazkârane altı derece o cürümden zecreder." 44*

Nursî gıybeti, kinci, hasetçi ve inatçı kimselerin en çok kullandıkları alçak bir silah olarak kabul eder ve izzet-i nefis sahibi olan birisinin bu pis silaha tenezzül etmemesi gerektiğini belirtir. 45 [Bediüzzaman Saîd Nursî](#), gıybet ile siyaset ve politika arasında ilginç bir ilişki kurmuş, büyük ölçüde kendi dönemindeki siyasetin gıybet üzerine oturtulduğunu ifade etmiştir. O bununla ilgili olarak şöyle demektedir: İslâmiyet'in pek çok kanunu esasîsinden birisi: "..Hiçbir kimse başkasının günahını taşımaz.." 46 âyet-i kerimesinin hakikatıdır ki; birisinin cinayetiyle başkaları, akraba ve dostları mes'ûl olamaz. Halbuki şimdiki siyaset-i hazırada particilik taraftarlığı ile, bir câninin yüzünden pek çok masumların zararına rıza gösteriliyor. Bir câninin cinayeti yüzünden, taraftarları veyahut akrabaları dahi şeni' gıybetler ve tezyifler edilip, bir tek cinayet yüz cinayete çevrildiğinden, gayet dehşetli bir kin ve adaveti damarlara dokundurup, kin ve garaza ve mukabele-i bil'misile mecbur ediliyor. Bu ise içtimâî hayatı tamamen zîr ü zeber eden bir

---

zehirdir ve hariçteki düşmanların parmak karıştırmalarına tam bir zemin hazırlamaktır. 47

Günümüz insanların pek çoğu gıybet olarak yaptıkları davranışlarını gıybet saymama gibi büyük bir hataya düşmektedirler. Bu kişiler, hakkında konuştukları insanların, bizzat yaptıkları davranışlarını dile getirdiklerini, dolayısıyla bunun da bir gıybet olmadığını iddia etmektedirler. Halbuki İslâma göre asıl gıybet de zaten budur. Şayet başkalarının yapmadıkları, yaptı şeklinde gösteriliyorsa, bunun adı gıybet değil iftiradır.

Ebû Hureyre'nin rivâyetine göre, Resûlullah (s.a.v) buyurdular ki:

"Gıybetin ne olduğunu biliyor musunuz?" Onlar:

"Allah ve Resûlü daha iyi bilir!" dediler. Bunun üzerine:

"Birinizin, kardeşini hoşlanmayacağı şeyle anmasıdır!" açıklamasını yaptı. Orada bulunan bir adam:

"Ya benim söylediğim onda varsa, (Bu da mı gıybettir?)" dedi. Hz. Peygamber:

"Eğer söylediğin onda varsa gıybetini yapmış oldun. Eğer söylediğin onda yoksa bir de iftirada bulundun demektir."48 buyurdular.

Gıybetin ölçüsünü de:

*"Gıybet edilen adam hâzır olsa ve işitse idi, kerahet edip darılacaktı. Eğer doğru dese, zâten gıybettir. Eğer yalan dese; hem gıybet, hem iftiradır. İki katlı çirkin bir günahdır."*49

şeklinde belirten Said Nursî, ateşin odunu yiyip bitirdiği gibi, gıybetin de sâlih amelleri tükettiğini, 50 bunun için gıybetten uzak durulması gerektiğini, şayet istemeyerek de olsa gıybeti yapanın veya onu dinleyenin **"Allah'ım! Bizi ve gıybet ettiklerimizi bağışla!"** deyip, ayrıca gıybet ettiği kişiyle karşılaştığında da hakkını helâl ettirmesi gerektiğini belirtir ki 51 bu ölçüleri göz önüne alan birisinin kolay kolay gıybet denilen bu kötü davranışa girişmesi mümkün değildir.

2. HASED

Hased, bir insanın başkasında bulunan nimet ve faziletin alınıp kendisine verilmesini temenni etmesi, 52 yahut başkasında bulunan herhangi bir üstünlüğün, meziyetin veya nimetin yok olmasını yahut da onda olmayıp sadece kendisinde bulunmasını arzu etmesidir. Aslında herkesin fitratında belli oranda hased duygusu vardır. Aynı

---

zamanda bu duygu tam yerinde ve ölçülü bir şekilde kullanıldığı zaman, insanların ilerlemesinde büyük bir rol oynar ki buna da gıpta denir. Gıptada, başkasının elinde bulunan bir üstünlüğün ondan gitmesini temenni yoktur; aksine aynı nimetin başkasında bulunduğu gibi kendisinde de bulunmasını istemek vardır.

Hasedde aslolan mânâ bir nimetin, bir faziletin, bir olgunluğun sahibinden yok olmasını arzu etmek, kendisine geçmesini, gerek istesin ve gerekse istemesin, başkasında bulunmasını mutlaka çekememektir. Öyle ki: "Onunki onda dursun da sana da verelim" deseler memnun olmaz, keşke onunki mutlaka gitse de kendisine hiçbir şey verilmesene bile hoşlanır. Özellikle hased olunan nimet, hasedçi tarafından gasbolunmak mümkün olmayan şahsî faziletler ve kendine özgü olgunluklar kabilinden olursa, hased eden o zaman bütün bütün fazilet düşmanı kesilir ve onu kendine döndüremediğinden dolayı hased ettiği kişiyi haksız yere mutlaka yok etmekle tesellî bulmak ister. 53 Toplumdaki kavgalara sebebiyet veren şey, büyük ölçüde insanlardaki bu menfî tutumun varlığıdır. Kur'ân, hasedin kötülüğüne

"Hased ettiği zaman hasetçinin şerrinden ağaran sabahın Rabb'ine sığınırım."⁵⁴

ifadesiyle dikkat çekmiştir.

Said Nursî, dine ve âhirete ait işlerde rekâbetin, hasedin ve kıskançlığın olmaması gerektiği üzerinde durur; kıskançlığın ve hasedin sebebinin, bir tek şeye çok eller uzanmasından, bir makama çok gözler dikilmesinden ve bir tek ekmeği çok mideler istemesinden dolayı, insanların rekâbet, münâkaşa, müsâbaka sebebiyle gıptaya ve sonra kıskançlığa düştüklerini belirtir. Ayrıca dünyada bir şeye çok kimselerin tâlip olup, buna karşılık dünyanın dar ve geçici olması sebebiyle insanların hadsiz arzularını tatmin edemediği için rekabete düştüklerini ifade eder. 55

İnsanlar arasında hasetten dolayı meydana gelen düşmanlıkların giderilmesine karşı Kur'ân'ın, zekâtı emredip fâizi yasaklamasıyla çözüm getirdiğini belirtir ve bunu şöyle açıklar:

Evet ictimâî hayatta zenginler ve fakirler, müvâzeneleriyle rahatla yaşarlar. O müvâzenenin esası ise: Havas (zengin) tabakasında merhamet ve şefkat, aşağısında (fakir) hürmet ve itaattir. "Ben tok olayım, başkası açlıktan ölse bana ne!" düşüncesi, havas tabakasını zulme, ahlâksızlığa, merhametsizliğe sevk etmiştir. "Sençalış, ben yiyeyim!" düşüncesi ise âvamı kine, hasede, mübârezeye sevk edip insanlığın rahatını birkaç asırdır kapıp götürdüğü gibi; şu asırda sa'y, sermaye ile mübareze neticesi herkesce malûm olan Avrupa hâdisat-ı azîmesi meydana geldi. İşte medeniyet, bütün hayır kurumları, ahlâkî mektepleri, polis ve kânun gücüyle, beşerin o iki tabakasını barıştıramadığı gibi, beşer hayatının iki müthiş yarasını tedavi edememiştir. Kur'ân, birinci kelimeyi esasından "zekâtın farziyetiyle" ortadan kaldırır, tedavi eder. İkinci kelimenin esasını "fâizin yasaklanmasıyla" yok edip tedavi eder. Evet, Kur'ân âyetleri âlem kapısında durup fâize yasaktır der. "Kavga kapısını

---

kapamak için banka kapısını kapayınız” diyerek insanlara ferman eder. “Girmeyiniz” emreder.⁵⁶

Said Nursî başka bir yerde de bu meseleyi şu şekilde ele alır: Arkadaş! Bütün bir toplumun hayatını koruyan intizamın en büyük şartı, insanların tabakaları arasında boşluk kalmamasıdır. Havas kısmı âvamdandır, zengin kısmı fukaradan hatt-ı muvasalayı kesecek derecede uzaklaşmamaları lâzımdır. Bu tabakalar arasında muvasalayı temin eden, zekât ve muavenettir. Halbuki zekâtın farz kılınmasına ve fâizin yasaklanmasına riâyet etmediklerinden, tabakalar arası gittikçe gerginleşir, hatt-ı muvasala kesilir, sıla-i rahim kalmaz. Bu yüzdendir ki, aşağı tabakadan yukarı tabakaya ihtiram, itaat, muhabbet yerine ihtilâl sadâları, hased bağırtıları, kin ve nefret vaveylâları yükselir. Kezalik yüksek tabakadan aşağı tabakaya merhamet, ihsan, taltif yerine zulüm ateşleri, tahakkümler, şimşek gibi tahkirler yağıyor. Maalesef tabaka-i havastaki meziyetler, tevazû ve şefkate sebep iken, kibir ve gurura sebep oluyor. Fakir tabakadaki acz ve fakirlik, ihsan ve merhameti gerektirirken, esaret ve sefaleti doğuruyor. Eğer bu söylediklerime bir şahid istersen âlem-i medeniyete bak, istediğin kadar şâhitler mevcuttur.⁵⁷

Said Nursî, hasedi enâniyetin bir tezâhürü olarak görür ve bundan şiddetle kaçınılmasını belirtir:

Kardeşlerim, enâniyetin işimizde en tehlikeli ciheti, kıskançlıktır. Nasıl ki bir insanın bir eli, bir elini kıskanmaz, gözü kulağına haset etmez ve kalbi aklına rekabet etmez. Öyle de: Bu heyetimizin şahs-ı manevîsinde her biriniz bir duygu, bir âza hükmündesiniz. Birbirinize karşı rekâbet değil, bilâkis birbirinizin meziyetiyle iftihar etmek, mütelezziz olmak bir vazife-i vicdaniyenizdir.⁵⁸

Hasedin çaresi olarak da Nursî, Kur'ân'ın dünyaya bakışını göz önüne alarak çözüm getirir:

"Hased eden hased ettiği şeylerin akîbetini düşünsün. Tâ anlasın ki; rakibinde olan dünyevî hüsün ve kuvvet, mertebe ve servet fânidir, geçicidir. Faydası az, zahmeti çoktur. Eğer uhrevî meziyetler ise, zâten onlarda haset olamaz. Eğer onlarda dahî haset yapsa; ya kendisi riyakârdır, âhiret malını dünyada mahvetmek ister veyahut mahsudu riyakâr zanneder, haksızlık eder, zulmeder."⁵⁹

Görüldüğü üzere Said Nursî, gerek hasedin sebebini, gerek korunma çarelerini ve gerekse kötülüğünü Kur'ân'ın değişik âyetlerini ele alarak inceler ve çözümler getirir.

3. ÇOCUKLAR

Bir ağacın, nesil ve nevini devam ettirmesinde, çekirdek ve tohumu ne ise, insan

---

nesli ve nevinin devamında da çocuk aynı şeydir. Çocuklarını ihmal eden milletler inkıza, onları yabancı ellere ve yabancı kültürlere terkedenler de özlerni kaybetmeye mahkûmdurlar. Her otuz kırk senede bir, milletin en aktif ve en verimli kesimini teşkil edecek nesiller, bugünkü çocuklardır. Çocukları küçük ve değersiz görenler, millet hayatında, nasıl mühim bir unsur hafife aldıklarını düşünüp ürpermelidirler. 60 Çocuklar, hassas bir yapıya sahip olduklarından ve hadiselerin iç yüzünü detaylı bir şekilde kavrayamadıklarından dolayı, etraflarında cereyan eden hadiselerden son derece müteessir olurlar. Gördükleri bir ölüm hadisesi, anne-babalarını veya bir yakınlarını kaybetmeleri, ansızın en yakın arkadaşlarının gözleri önünde toprağa gömülmesi gibi olaylar, çocukların ruhlarında onulmaz yaralar açar, rûhi deprasyonlara sebep olur ve bunalıma sürüklenmelerine yol açar. Yüce Yaratıcı, çocukları bu kötü duruma düşmekten korumak için öncelikle âhret ve cennet fikrini vurgular ve böylece ölümün bir hiçlik ve yokluk olmadığını, ayrı bir dünyada ölenlerle yeniden buluşulacağını belirtir. İşte [Bediüzzaman Said Nursî](#) bu durumu şu cümleleriyle ifade eder:

"Nev-i beşerin hemen yarısını teşkil eden çocuklar, yalnız Cennet fikriyle, onlara dehşetli ve ağlatıcı görünen ölümlere ve vefatlara karşı dayanabilirler ve gayet zâif ve nazik vücudlarında bir kuvve-i maneviye bulabilirler ve her şeyden çabuk ağlayan gayet mukavemetsiz mizac-ı ruhlarında, o Cennet ile bir ümid bulup mesrurane yaşayabilirler. Meselâ Cennet fikriyle der:

"Benim küçük kardeşim veya arkadaşım öldü. Cennetin bir kuşu oldu. Cennette gezer, bizden daha güzel yaşar."

*Yoksa her vakit etrafında kendi gibi çocukların ve büyüklerin ölümleri, o zâif bîçarelerin endişeli nazarlarına çarpması; mukavemetlerini ve kuvve-i maneviyelerini zîr ü zeber ederek gözleriyle beraber ruh, kalb, akıl gibi bütün letaifini dahi öyle ağlattırarak, ya mahvolup veya divane bir bedbaht hayvan olacaktı."*⁶¹

"Çocuklar, âhret imanıyla insanca yaşayabilirler ve insaniyetin istidadlarını taşıyabilirler. Yoksa elîm endişeler içinde, kendini uyutturmak ve unutturmak için çocukça oyuncaklarıyla, haylaz bir hayatla yaşarlar. Çünkü her vakit etrafında onun gibi çocukların ölmesiyle onun nazik dimağında ve ileride uzun arzuları taşıyan zâif kalbinde ve mukavemetsiz ruhunda öyle bir tesir yapar ki; hayatı ve akli o bîçareye âlet-i azab ve işkence edeceği zamanda, âhret imanının dersiyle, görmemek için oyuncaklar altında onlardan saklandığı o endişeler yerinde, bir sevinç ve genişlik hissederek der:

"Bu kardeşim veya arkadaşım öldü, Cennetin bir kuşu oldu. Bizden daha iyi keyfeder, gezer. Ve vâlidem öldü, fakat rahmet-i İlahiyeye gitti, yine beni Cennette kucağına alıp sevecek ve ben de o şefkatli anneciğimi göreceğim." diye insaniyete lâayık bir tarzda yaşayabilir."⁶²

---

4. GENÇLER

Milletlerin ilerleyip gerilemesi, geleceklerinin sağlam, güvenilirli veya çürük olması, sahip oldukları gençleri yetiştirmelerine ve terbiye etmelerine bağlıdır. Çünkü toplumun en dinamik ve önü alınamaz unsuru gençlerdir. Yerli yerinde ilgilenilmediği, bazı sorumlulukların anlatılmadığı, yeterli bir din duygusunun verilmediği gençler, toplumda adeta patlamaya hazır bir bomba konumundadırlar. Said Nursî gençlerin bu yönüne şöyle dikkatleri çekmektedir:

"İnsanların ictimâî hayatlarının vesîlesi olan gençler, delikanlılar, son derece şiddetli olan hissiyatlarını, aşırı olan nefis ve hevâlarını, tecâvüzlerden, zulümlerden, tahribattan durduran ve toplumsal hayatın güzel bir şekilde devamını temin eden; yalnız Cehennem fikridir. Yoksa Cehennem endişesi olmazsa "El-hükmü lil-galib" (Karar çoğunluğa göre verilir.) kaidesiyle o sarhoş delikanlılar, hevesatları peşinde bîçare zayıflara, âcizlere, dünyayı Cehenneme çevireceklerdi ve yüksek insaniyeti, gâyet süflî bir hayvaniyete döndüreceklerdi."63

[Bediüzzaman](#), gençlerin karşılaştıkları önemli problemlerden olan kötülüklere uyma, heveslerin arkasında koşma, zayıf ve kimsesizleri ezme gibi hususlarda onlara, insanların mutlaka dünyada yaptıklarından sorumlu tutulacaklarını, 64 dünyanın geçici olup 65 gençliklerinin kesinlikle bir gün gideceğini,66 eğer meşrû dairede kalmazlarsa, o gençliğin yokolup başlarına hem dünyada, hem kabirde, hem âhirette kendi lezzetinden çok ziyade belâlar ve elemeler getireceğini, şâyet İslâmî bir terbiye ile o gençlik nimetine karşı bir şükür olarak iffet, namusluluk ve itâatta sarfederlerse, o gençliğin mânen bâki kalacağını ve ebedî bir gençlik kazanmalarına sebep olacağını belirterek onların kötülüklere karşı dikkatli olmalarını tavsiye etmiştir.67

Bediüzzaman, gençlerle ilgili tavsiyelerinin bir yerinde de şunları söylemektedir:

"Gençlik, hiç şüphe yok ki gidecek. Yaz güze ve kışa yer vermesi, gündüz akşama ve geceye değişmesi kesinliğinde, gençlik dahî ihtiyarlığa ve ölüme geçişecek. Eğer o fâni ve geçici gençliğini iffetle hayırlı ve güzel işlere -istikamet dairesinde- sarfetse, onunla ebedî, bâki bir gençliği kazanacağını bütün semavî fermanlar müjde veriyorlar. Eğer kötü yolda sarf etse, nasıl ki bir dakika hiddet yüzünden bir öldürme, milyonlar dakika hapis cezasını çektirir. Öyle de gayr-ı meşrû dairedeki gençlik keyifleri ve lezzetleri, âhîret mes'uliyetinden, kabir azabından ve zevâlınden gelen teessüflerden, günâhlardan ve dünyevî cezâlardan başka, aynı lezzet içinde o lezzetten ziyade elemeler olduğunu akli başında her genç tecrübe ile tasdik eder. Meselâ, haram bir sevgide, kıskançlık, ayrılık ve karşılık görmeme elemi gibi çok ârızalar ile o cüz'î lezzet, zehirli bir bal hükmüne geçer. Ve o gençliğin (bu duygularını) kötüye kullanmasıyla gelen hastalıkla hastahanelere, taşkınlıklarıyla hapishanelere, kalp ve ruhun gıdasızlığından ve

---

vazifesizliğinden meydana gelen sıkıntılarla meyhanelere, sefâhethanelere veya mezaristana düşeceklerini bilmek istersen, git hastahanelerden, hapishanelerden, meyhanelerden ve kabristandan sor. Elbette çoğunluk itibariyle, gençlerin gençliğinin kötü yolda kullanılmasından, taşkınlıklarından ve gayr-ı meşru keyiflerin cezası olarak gelen tokatlardan eyvahlar, ağlamalar ve esefler işiteceksin. Eğer istikamet dairesinde gitse, gençlik gâyet şirin ve güzel bir İlâhi nimet, tatlı ve kuvvetli bir hayır vesîlesi olarak âhirette gâyet parlak ve bâki bir gençlik netice vereceğini, başta Kur'ân olarak çok kesin âyetleriyle bütün semavî kitaplar ve fermanlar haber verip müjde ediyorlar. Madem hakikat budur ve madem helâl dairesi keyfe kâfidir ve madem haram dairesindeki bir saat lezzet, bazen bir sene ve on sene hapis cezasını çektirir. Elbette gençlik nimetine bir şükür olarak, o tatlı nimetiiffette, istikamette sarfetmek lâzım ve elzendir."⁶⁸

Hâsılı, gençlerin problemleri karşısında en mükemmel çözümler elde edilebilecek bir müessese vardır ki, o da din veya diğer bir ifadeyle dinin kaynağını teşkil eden Kur'ân-ı Kerîm'dir. Dinsiz bir gençliğin huzurlu olması ve yaşadığı yere huzur vermesi imkansızdır. Bu konuda yapılan ilmî araştırmalar da bunu göstermektedir:

Dr. Henry Link, "Dine Dönüş" kitabında, ABD'de Psikoloji Araştırma Dairesi Şefi olarak 15.321 kadın ve erkek üzerinde yaptığı incelemede ve 73.226 psikoloji testinin tatbik neticesini şöyle değerlendiriyor:

"Bir dine inanan ve mabedlere devam eden kimselerde şahsiyet ve karakter, dine karşı lâkayd olan ve mabede gitmeyenlerden daha sağlam ve üstündür."

Yine Psikiyatristlerin meşhurlarından biri olan Dr. Carl Jung, "Modern Man in Search of Soul" isimli kitabında şunları yazmaktadır:

"Son otuz sene içinde dünyanın her tarafından hastalar bana müracaat ettiler. Yüzlercesini tedavi ettim. Otuz beş yaşını geçmiş olanlarının hasta olmalarının asıl sebebi, dini inançlarını kaybetmeleri idi. Bunlar hayata din açısından bakmıyorlar, dindar arkadaşları gibi davranmıyorlardı. Dîni inançlarına yeniden kavuşmadan da tamamen iyileşmiyorlardı."

Yine ABD'de her sene 100 doktor intihar ediyor. Dünya Sağlık Teşkilatı ve Birleşmiş Milletler neşriyatına göre Japonya'da 1955 de 22.477 intihar vak'ası var. 1978 istatistiğine göre İsveç'te 20 bin intihar var. Halbuki refah seviyesi düşük olmasına rağmen onlara göre muhafazakâr olan Mısır'da intihar nisbeti 10 milyonda beştir. Japonya'da ise 10 binde beştir.

Görüldüğü üzere maddî problemlerini halletmiş ülkelerin bu durumları mutlu olmaları için yeterli olamamaktadır. Dinden uzaklaşarak kurtlaşmış ağaç hükmüne gelip yıkılmağa hazırlanan medeniyetin işte durumu: ABD'de mühim suçlarda artış 1960-1970 arasında % 144 artmıştır. Her 1000 kişi başına ağır suçlu sayısı İsveç'te 78,5; Danimarka'da 64,5; ABD'de 41,2; Fransa'da 34,6 dır. 69 Açıkça görülmektedir ki, madde her şeyi halletmiyor, inancın zayıf olduğu, dinin etkin olmadığı topluluklarda suç oranlarında önemli bir artış oluyor. İnançsızlıktan dolayı insanlar, kendilerini rahatlatıcı olarak uyuşturucuya kaptırıyorlar, onunla tatmin olmak, huzura kavuşmak, saadeti bulmak istiyorlar ve belki de akıllarını kurcalayan birtakım sorulardan geçici bir süre de olsa uzaklaşmış bulunuyorlar.

Halbuki kalpler ancak Allah'ı anmakla mutmain olur. Gönüller huzura erer, içsel acılar, sancılar şifa bulur, sükûna kavuşur, yatıştır. Çünkü her şeyin başlangıcı ve sonu Allah'a bağlıdır. Bütünüyle sebepler zinciri Allah'tan başlar ve yine dönüp dolaşır O'nda son bulur. Allah deyince düşünceler hareket hedefinin son noktasına erişmiş, mantıklar durmuş, bütün duygular, bütün korkular ve ümitler son durağına dayanmış bulunur. Gönüller O'nun dışında hangi dünya nimetine meylederse etsin, hangi isteğe ulaşırsa ulaşsın, onların hepsinin daha iyisi ve daha üstünü, daha ötesi bulunduğundan, hiçbirinde karar kılamaz. Hiçbiri rûhun özlemine gideremez, heyecanını doyum noktasına ulaştıramaz. Haz ve lezzette daha yükseğine ulaşmak ister. Fakat kalp İlâhî marifetten, Allah'ı zikirten zevk almaya başlayınca, bütün maksatların ve bütün işlerin Allah'a yönelmiş olduğunu anlar; artık O'ndan yüksek bir makam ve merciye, O'nun dışında bir maksuda geçmek mümkün olmaz. Bundan dolayıdır ki marifetullahı yüksellemeyen ve Allah'ı hatırlamayan kâfir ve gâfil kalpler, hiçbir zaman ıstıraptan kurtulamaz, kalp huzuru, gönül huzuru tadamaz. Huzur bulamaz, çırpınır da çırpınır durur.⁷⁰

"... Evet iyi bilin ki kalpler Allah'ın zikri ile yatıştır."⁷¹

hakîkati de bunu göstermektedir.

[Bediüzzaman Saîd Nursî](#), Kur'ân'ın, gençlerin mükemmel bir şekilde eğitilmesi, problemlerine çözümler getirmesi ve onları huzursuzluklardan kurtarması hususundaki özelliğine dikkatleri çekiyor ve bu hususu, o günlerde diğer devletlerde yapılan bir araştırmayla şöyle anlatıyor:

"Kur'ân-ı Hakîm yeşil ipekliler arasında lâyük olduğu yüksek mevkiye konuyormuş. Mûcidler, feylesoflar, psikologlar, sosyologlar, pedagoglar Kur'ân-ı Kerim'i esas alarak yazılmış olan eserleri okuyorlar; o şahsiyetler bu mukaddes kitaptan aldıkları malûmat ile eserler yazarak dünya çapında şöhret kazanıyorlar. İnsanlığa ve milletlerine hizmet ediyorlarmış. İsveç, Norveç ve Finlandiya'da en büyük ilim adamlarından müteşekkil bir heyet meydana getirmişler; gençlerin kurtuluşunu sağlayacak halaskâr bir kitabı senelerce aramışlar; nihayet gençliği en yüksek ahlâk ile ahlâklandırmak ve dünyada açık fikirli, müstakim ilim adamı yapmak için Kur'ân-ı Kerim'i

---

okutmanın yegâne çare olduğu neticesine varmışlar."72

5. İHTİYARLAR

Hız. Peygamberin ifadesiyle herkes bu dünyada bir ağacın gölgesinde oturup dinlendikten sonra kalkıp asıl vatanına giden bir yolcu gibidir.⁷³ Ruhlar âlemi, dünya, dünyada çocukluk, gençlik, ihtiyarlık ve derken ansızın ölümle yüz yüze gelme... Demek ki bu yolculukta ihtiyarlık, herkesin uğrayacağı bir durak hükmündedir. Vücudun organlarının yavaş yavaş işlevlerini yitirdiği, insanın zarûri ihtiyaçlarını dahî karşılamaktan âciz olduğu, çoğu zaman dünyada en çok üzerine titrediği evlatları tarafından huzur evlerine(!) terkedildiği ve ölümün soğuk nefeslerini her zaman ensesinde hissettiği çok hassas bir dönem olan ihtiyarlık devresi, pek çok problemle karşı karşıyadır. İslâm, insanların bu hassas dönemlerinde karşılaşacakları zorluklar karşısında farklı şekillerde çözüm yolları sunmuştur. Saîd Nursî, bunu şöyle ifade etmektedir:

"İnsan nevinin -bir yönüyle- yarısı olan ihtiyarlar, yalnız âhiret hayatıyla yakınlarında bulunan kabre karşı tahammül edebilir, çok alâkadar oldukları hayatlarının yakında sönmesine, güzel dünyalarının kapanmasına mukabil bir teselli bulabilirler, çocuk hükmüne geçen çabucak etkilenen ruhlarında ve mizaçlarında, ölüm ve yok olmaktan gelen elîm ve dehşetli ümitsizliğe karşı, ancak bâki hayat ümidiyle mukabele edebilirler. 74 Kur'ân-ı Hakîm'in bize verdiği en mühim bir ders; âhirete imandır; o iman da bu derece kuvvetlidir ve öyle bir rica ve bir teselli vardır ki; yüz bin ihtiyarlık bir tek şahsa gelse, bu imandan gelen teselli ona denk gelebilir. Biz ihtiyarlar "Elhamdülillahi alâ kemal-il iman" deyip ihtiyarlığımıza sevinmeliyiz." 75

Said Nursî, "İhtiyarların ölüm ve kabir karşısındaki korkularını yok edecek ne tiyatro, ne sinema ve ne de başka şeylerdir, bu korkuyu giderecek tek şey kabrin ebedî bir yokluk olmadığı anlatmaktır" demektedir: İhtiyarlar kabre yakınlaşıyorlar, ölüme yaklaşıyorlar, dünyadan uzaklaşıyorlar, âhirete yaşıyorlar. Böylelerin menfaati ve nuru ve tesellisi, Hülâgu ve Cengiz gibi zalimlerin gaddarane sergüzeştlerini dinlemesinde midir? Ve âhireti unutturacak, dünyaya bağlandıracak, neticesiz, mânen sukut, zahiren terakki denilen şimdiki nevi hareketinizde midir? Ve uhrevî nur, sinemada mıdır? Ve hakikî teselli, tiyatrodadır mıdır? Bu bîçare ihtiyarlar hamiyetten hürmet isterlerken, manevî bıçakla o bîçareleri kesmek hükmünde ve "i'dam-ı ebedîye sevk ediliyorsunuz" fikrini vermek ve rahmet kapısı tasavvur ettikleri kabir kapısını ejderha ağzına çevirmek, "Sen oraya gideceksin" diye manevî kulağına üfleme; hamiyet-i milliye ise, böyle hamiyetten yüz bin defa el'iyazü billah!.. 76

İhtiyarların önemli sıkıntılarından birisi de, himayelerinde buldukları kimseler tarafından bir yük olarak telâkki edilmeleri ve bunun onlara ihsas ettirilmesidir. Böyle bir ihsas karşısında ihtiyar, ister istemez bunalacak ve başkalarına sıkıntı

---

verdiği için ıstırap duyacaktır. Saîd Nursî, Kur'ân-ı Kerîm'in iki âyetiyle bu meseleye çözüm getirmiş ve ihtiyarların hamisi durumunda olan kimseleri bununla uyararak, böyle bir tutum içerisinde olmamaları gerektiğini belirtmiştir:

"Ey geçim derdine düşen insan! Bil ki senin evindeki bereket direği, rahmet vesilesi ve musibet önleyicisi, evindeki o istiskal ettiğin ihtiyar veya kör akrabandır. Sakın deme: "Maişetim dardır, idare edemiyorum." Çünkü onların yüzünden gelen bereket olmasaydı, elbette senin geçim sıkıntın daha fazla olacaktı. Evet kâinatın şهادetiyle, nihayet derecede Rahman, Rahîm, Latif ve Kerim olan Hâlık-ı Zülcelali Vel'ikram, çocukları dünyaya gönderdiği vakit, arkalarından rızklarını gâyet latif bir surette gönderip ve memeler musluğundan ağızlarına akittiği gibi; çocuk hükmüne gelen ve çocuklardan daha ziyade merhamete lâyıık, şefkate muhtaç olan ihtiyarların rızklarını dahî, bereket suretinde gönderir. Onların iaşelerini, tama'kâr ve cimri insanlara yükletmez."

"Şüphesiz rızık veren, mutlaka kudret ve kuvvet sahibi olan ancak Allah'tır."⁷⁷

"Canlılardan niceleri vardır ki, kendi rızklarını taşımaktan âcizdirler. Onları da, sizi de rızıklandıran Allah'tır."⁷⁸

âyetlerinin ifade ettikleri gerçeği, bütün hayat sahibi canlı türleri hal dilleriyle ile bağıırıp, o gerçeği haykırıyorlar.⁷⁹

İhtiyarların insanlara kazandırmış oldukları bu bereketten daha önemli olan bir şey daha vardır ki, o da Cenâb-ı Hakk'ın onlar yüzünden insanların başlarına gelecek olan belaları göndermemesidir. Saîd Nursî bu konuya da deyinmiş ve şu şekilde ifade etmiştir:

Misafir geldiği vakit berekete sebep oluyor; öyle ise mahlukatın en mükerremi olan insan ve insanların en mükemmeli olan ehl-i iman ve ehl-i imanın en ziyade hürmet ve merhamete şâyan âcizler, ihtiyarlar ve ihtiyarların içinde şefkat, hizmet ve muhabbete en fazla lâyıık ve müstehak bulunan akrabalar ve akrabaların içinde dahi en hakikî dost ve en sadık sevgili olan peder ve vâlîde, ihtiyarlık halinde bir evde bulunsa, ne derece bereket vesilesi ve rahmet vasıtası ve

"Beli bükülmüş ihtiyarlarınız olmasa idi, belâlar sel gibi üstünüze dökülecekti."⁸⁰

sırıyla, ne derece musîbeti önleme sebep olduklarını kıyas et.⁸¹

Nursî, ihtiyarlara bakmanın büyük bir sevap olmasının yanında, özellikle de anne-babaya hizmet etmenin ve onların duâlarını almanın dünya ve âhîret sevabına sebep olduğunu belirtmekte 82 ve aynı zaman da anne-babaya bakmanın Kur'ân'ın bir emri olduğunu söylemektedir:

"Rabb'in kesinlikle emretti ki, ancak kendisine ibâdet edin, anne ve babaya iyilik edin. Anne ve babadan biri veya her ikisi yanında yaşlanır ve düşkünleşirse. bezginliğini hissettirir bir şekilde, onlara "öf" bile deme, azarlama, onlara güzel ve tatlı sözler söyle."83

âyetiyle, gayet mu'cizevî bir surette ihtiyar peder ve vâlideye karşı hürmete ve şefkate evlâtları dâvet ediyor.84

Kur'ân'a inanan bir kimsenin, yukarıda anlatılanlar doğrultusunda yaşlı kimselere ve özellikle de anne-babasına karşı bir kusurda bulunması imkansızdır. Aynı şekilde ihtiyar bir adamın da ihtiyarlığından dolayı üzülop, ümitsizliğe kapılması ve kendisini bunalıma atması mümkün değildir.

NETİCE

Başlangıçta da belirttiğimiz gibi, bu kısa bildiri ve süre içerisinde, [Bediüzzaman Saîd Nursî](#)'nin Kur'ân ışığında insanların problemlerine getirmiş olduğu bütün çözüm yollarını ele alıp incelemek imkansızdır. Bundan dolayıdır ki, biz de bu bildiride, pek çok kimsenin en önemli problemi olan, çeşitli kargaşaların, anlaşmazlıkların ve sıkıntıların meydana geldiği gıybet ve hased meselesiyle, yine cemiyetin çok önemli bir kesimini oluşturan çocuklar, gençler ve ihtiyarların belli başlı problemleri ve bunların Nursî'nin yorumlarıyla Kur'ân perspektifinden getirmiş olduğu çözümleri üzerinde durduk. Görüldüğü üzere Saîd Nursî, evrensel mesajlarla bütün zaman ve mekanlara gönderilmiş olan Kur'ân-ı Kerîm ışığında, günümüzün problemlerini tespit etmiş ve buna karşı önemli çözüm yolları ortaya koymuştur. Maddeciliğin ağırlığını açık bir şekilde hissettirdiği günümüz toplumunda, insanların bahsedilen meselelerini maddeyle ve onun oluşturduğu bir ahlâk anlayışıyla halletmeye çalışmaları herkesin malumudur. Bu gerçeği çok iyi bir şekilde idrak eden Nursî, daha çok manevî yönden meseleleri ele almış, maddî yaptırımlardan ziyade vicdânî ve manevî yaptırımlar üzerinde durmuştur. Sorumlulara düşen 20. asrın bu büyük âliminin, Kur'ân ışığında tespit ettiği bu gerçekleri bütün bir vatan sathına yayarak insanların istifadesine sunmaktır.

Dipnotlar:

1 1963 yılında Erzurum'un Çat ilçesinde doğdu. İlk ve orta tahsilini bu ilçede tamamladı. 1983 yılında İstanbul İmam Hatip Lisesini bitirdi. 1988 yılında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 1997 yılında doktorasını verdi. Halen Sakarya Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Öğretim Üyesi olarak görevine devam etmektedir.

---

2 bk: Bakara 2/255; En'âm 6 /102; Enbiyâ 21/22; Tâhâ 20/14; Şûrâ 42/11; Mü'minûn 23/91; Haşr 59/22-24; Mülk 67/1-2; İhlâs, 112/1-4.

3 A'râf 7/191-195; Nahl 16/17; Hacc 22/73-74; Ahkâf 46/4-6.

4 Bakara 2/136; Nisâ 4/136...

5 Teğâbun 64/7; Vâkıa 56/47-50; Enbiyâ 21/104; Kiyâme 75/3-4; Sebe' 34/7; Kâf 50/3,15; Secde 32/10; Rûm 30/27; Yâsin 36/78-79.

6 Bakara 2/275,188; Âl-i İmrân 3/130; Nisâ 4/10; En'âm 6/152.

7 Bakara 2/282..

8 Mâide 5/106; Nisâ 4/6.

9 Bakara 2/178.

10 Nisâ 4/92.

11 Mâide 5/33.

12 Mâide 5/38.

13 Nûr 24/2.

14 Nûr24/4.

15 Hucurât, 49/9-10.

16 Nisâ4/34-35.

17 Nisâ, 4/90; Enfâl, 8/61.

18 Bakara 2/190.

19 Enfâl8/60.

20 Nisâ4/104;Enfâl8/15-16.

21 Tevbe 9/6.

22 Muhammed 47/4.

-
- 23 *Tevbe 9/4; Nahl 16/91; Enfâl 8/58.*
- 24 *Nisâ 4/36; Kasas 28/77.*
- 25 *Fussilet 41/34.*
- 26 *Âl-i İmrân 3/133-134; Mâide 5/13; Şûra 42/40.*
- 27 *Tevbe 9/119.*
- 28 *Nisâ 4/58, 107; Enfâl 8/27; Mü'minûn 23/1-11.*
- 29 *Nahl 16/90.*
- 30 *Furkân 25/63-75; İsrâ 17/37; Lokman /3118-19.*
- 31 *Hucurât 49/11.*
- 32 *Hucurât 49/12.*
- 33 *Nûr 24/27-29, 58-59.*
- 34 *Nûr 24/31; Ahzâb 33/32, 33, 59.*
- 35 *Ahzâb 33/53.*
- 36 *Nursî, Sözlür, s. 365.*
- 37 *Cürcânî, Ali b. Muhammed, et-Ta'rîfât, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1988, s. 163.*
- 38 *Hümeze 104/1-2.*
- 39 *Buhârî, İman 4.*
- 40 *Buhârî, Rikâk 23.*
- 41 *Ebû Dâvûd, Edeb 35; Ahmed b. Hanbel, 3/224.*
- 42 *Hucurât, 49/12.*
- 43 *Rum, 30/50.*
- 44 *Nursî, Bedîzzaman Saîd, Sözlür, 381.*
- 45 *Nursî, Mektûbât, 276.*

-
- 46 *En'âm*6/164; *İsrâ*17/15; *Fâtır*35/18; *Zümer* 39/7; *Necm* 53/38.
- 47 *Nursî, Emirdağ Lâhikası*,2/172.
- 48 *Müslim*,*Birr* 70;*Ebû Dâvûd*,*Edeb* 40;*Tirmizî*,*Birr* 23.
- 49 *Nursî, Mektûbât*,276.
- 50 *Nursî,a.g.e*, 277.
- 51 *Nursî,a.g.e*, 277.
- 52 *Fîrûzâbâdî, Mecdüddin Muhammed b.Ya'kûb, el-Kâmûsu'l-Muhît, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut*1993, s. 353.
- 53 *Elmalılı,HamdiYazır,Hak DiniKur'ânDili, AzimDağıtım, İst.ts, 10/172-173.*
- 54 *Felak* 113/5.
- 55 *Nursî,Lemalar*, 156.
- 56 *Nursî, Sözlere*,409.
- 57 *Nursî, İşârâtu'l-İ'câz*,45.
- 58 *Nursî, Mektûbât*,426.
- 59 *Nursî,a.g.e*, 266.
- 60 *Şahin,M. Abdulfettah, Kriterler,Çağlayan A.Ş, İzmir*1991,2/58-59.
- 61 *Nursî, Sözlere*,96.
- 62 *Nursî, Âsây-ı Mûsâ*,42.
- 63 *Nursî, Sözlere*,97.
- 64 *Nisâ*4/123; *Zelzele* 99/7-8...
- 65 *Bakara* 2/212; *Âl-i İmrân*3/185; *Yûnus*10/24; *Ra'd* 13/26; *Kehf* 18/45; *Hadîd*57/20;
- 66 *Bakara* 2/243; *Âl-i İmrân*3/145,154; *Nisâ*4/78; *Kâf*50/19.
- 67 *Nursî, Sözlere*,145.

-
- 68 Nursî, *Âsây-ı Mûsâ*,22.
- 69 Saffet Senih,*İbadetinGetirdikleri*, NilYayınları, İzmir1995, s. 21-22.
- 70 Elmalılı,*HamdiYazır,HakDîni Kur'ânDili*, AzimDağıtım, İst.ts. 5/145-146.
- 71 Ra'd 13/28.
- 72 Nursî, *GençlikRehberi*, 245.
- 73 Tirmizî, *Zühd 44*; İbn Mâce, *Zühd3*.
- 74 Nursî, *Sözler*, 96; *Âsây-ı Mûsâ*,215.
- 75 Nursî, *Sözler*,119.
- 76 Nursî, *Mektûbât*,421.
- 77 *Zâriyât*, 51/58.
- 78 *Ankebût*, 29/60.
- 79 Nursî, *Mektûbât*, 260.
- 80 Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*,10/227; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 3/345; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, 2/163.
- 81 Nursî, *Mektûbât*, 261.
- 82 Nursî, *Lem'alar*, 219.
- 83 *İsrâ* 17/23.
- 84 Nursî, a.g.e, 236.